

משטרה והיסטוריה
Police & History

כתב העת משטרה והיסטוריה עוסק בחקר השיטור, אכיפת החוק וביטחון הפנים
בארץ ישראל, משלהי התקופה העות'מאנית ואילך. המאמרים בו עוברים שיפוט
עמיתים, והוא מתפרסם אחת לשנה.

בית מורשת משטרת ישראל

משטרה והיסטוריה

גיליון מס' 3
תשפ"ב 2021

All Rights Reserved
Copyright © 2021

כל הזכויות שמורות
© תשפ"ב

אין להקליט, לשכפל, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו
בשום צורה ובשום אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני (לרבות צילום והקלטה) ללא אישור בכתב
מאת משטרת ישראל

עורכות: לילך רוזנברג־פרידמן ונעמי לבנקרון
עריכה לשונית: דניאלה רפאלי
עיצוב הכריכה: שלומי שטרית
עיצוב גרפי: סטודיו באטה, אוקסנה קרבצוב

נדפס בישראל
ISSN 2664-2077
Printed in Israel

ועדה אקדמית: ד"ר טל יונתן־זמיר, פרופ' אסף לחובסקי, פרופ' אורית רוזין,
ד"ר ענת שטרן, פרופ' יגאל שפי

תמונת השער: שוטרות, שנת 9-1948, צלם לא ידוע, אוסף בית מורשת משטרת ישראל.
התמונה בשער האחורי: חניכות בקורס שוטרות, בית הספר הארצי של משטרת ישראל בשרעם,
1968. צלם: משה מילנר, אוסף התצלומים הלאומי.

תוכן העניינים

7	כותבות וכותבי המאמרים
	מבוא
9	לילך רוזנברג־פרידמן ונעמי לבנקרון
	פורצות מחסומים: שילוב לוחמות במשמר הגבול (1998-1995)
19	שלומי שטרית.....
	בין הוקעה לחמלה, בין נשות העולם לנשות ישראל: דימויי נשים בירחון המשטרה (1957-1953) 9-9-9
51	רועי אירני
	"הקרב על עזה נגמר - הקרב על תל אביב החל": אכיפת חוקי הזנות בתל אביב על ידי משמר הגבול (1973-1972)
81	יוסף אוחיון.....
	החשודה המיידית: משטרת ישראל חוקרת המתת תינוקות בידי אימהותיהם ונטישתם (1968-1948)
109	נעמי לבנקרון.....
155	תקצירים באנגלית

כותבות וכותבי המאמרים

ד"ר יוסף אוהיון הוא מפקד בסיס להפעלת מתנדבים במשמר הגבול. עבודת הדוקטור שכתב במחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה ע"ש מרטין (זוס) באוניברסיטת בר־אילן בהנחיית ד"ר גד קרויזר (2019), עוסקת בהתפתחות משמר הגבול (1953-1956) ובשאלת תרומתו לביטחון השוטף בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל. תחומי המחקר שלו כוללים היסטוריה צבאית ומשטרתית, בדגש על השיטור הביטחוני בשנות החמישים.

רועי אירני הוא תלמיד לתואר מוסמך בבית הספר להיסטוריה ובמרכז "לייפר" ללימודי מגדר באוניברסיטה העברית בירושלים. מלגאי בתוכנית "מנדל" לתלמידי מוסמך מצטיינים במדעי הרוח. עבודת המחקר שלו הנערכת בהנחייתו של פרופ' משה סלוחובסקי, עוסקת בחוויות של מיניות וגבריות בקרב גברים צעירים בערים הגדולות בעשור השני של מדינת ישראל. בעל תואר ראשון בהיסטוריה ובתוכנית "אמירים" מהאוניברסיטה העברית.

ד"ר נעמי לבנקרון היא פוסט־דוקטורנטית בפקולטה למשפטים של אוניברסיטת בר־אילן. תחומי המחקר וההוראה שלה הם היסטוריה חברתית ומשפטית של שנות החמישים, מגדר והגירה. מרצה במכון לקרימינולוגיה של האוניברסיטה העברית, בפקולטה למשפטים של אוניברסיטת תל אביב ובמחלקה ללימודים רב־תחומיים במכללה האקדמית כנרת. עורכת כתב העת משטרה והיסטוריה.

רפ"ק ד"ר שלומי שטרית הוא מפקד בית מורשת משטרת ישראל, פוסט־דוקטורנט במכון לקרימינולוגיה של האוניברסיטה העברית. מחקריו עוסקים בתולדות השיטור וביטחון הפנים בארץ ישראל. עבודת הדוקטור שכתב במחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה ע"ש מרטין (זוס) באוניברסיטת בר־אילן בהנחיית ד"ר גד קרויזר (2020), עוסקת במאבק הצבאי הבריטי כנגד המרד הערבי בארץ ישראל (1936-1939).

מבוא

לילך רוזנברג־פרידמן ונעמי לבנקרון

"האם משטרת ישראל מתאימה לתפקידה?" שאל בשנת 1949 עיתונאי הארץ אורי אבנרי במאמר שהתמקד בנושא זה. בין היתר התייחס אבנרי בדבריו למאה וחמישים השוטרות ששירתו במשטרה באותה העת והטיל ספק בחיוניותן לה: "אין ספק ששוטרות אלה מוסיפות חן למראה המשטרה", כתב בנימה סטריאוטיפית מקובלת דאז שהתייחסה לחזות הנשים ו"לתרומתן" לארגון בהקשר זה. אבנרי הוסיף וביטא בדבריו את התפיסה המגדרית שייחסה ייעוד, תכונות ויכולות שונים לנשים ולגברים: "גם הן בחזקת 'מותרות' למשטרה דלת־אמצעים. שוטרת־תנועה יכול למלא בעת הצורך תפקידים אחרים. אפשר לשלחו לסיורים בלילה או להפעילו בפעולות מיוחדות של סריקה. גם בעמדו ברחוב הוא יכול להתערב בתיגרות או לאסור פושעים. ואילו השוטרות, המקבלות משכורת שווה לשכר השוטרים, אינן יכולות למלא תפקידים כאלה".¹ עשור מאוחר יותר, במאמר שהוקדש לעיתון של נשים בארגון, תהה סנ"צ אריה שור, ראש המחלקה לזיהוי פלילי, "האם יש עתיד לשוטרת במשטרת ישראל?"²

דבריהם של אבנרי ושור העידו על תפיסת האישה באותה העת, תפיסה שהעריכה במידה מועטה את יכולותיה, וראתה בנוכחותה במשטרה כמכבידה על הארגון החשוב. גישה זו לא הייתה ייחודית למדינת ישראל: הדרתן של נשים מתפקידי ליבה אפיינה את המשטרה המודרנית מאז הוקמה בבריטניה, בחלקה הראשון של המאה התשע־עשרה. באופן מעניין, התפתחות המשטרה התרחשה במקביל להתפתחות שורת מאבקים של ארגוני נשים בבריטניה, תחילה כנגד המדיניות המקובלת בנוגע לזנות,³ ומאוחר יותר להשגת שוויון זכויות לנשים ובעיקר הזכות להשתתפות בחיים הפוליטיים,⁴ שהובילה לא פעם למפגש בין הפעילות הפמיניסטיות לבין השוטרים באירועי מחאה שערכו הראשונות. כניסת הנשים למשטרה הבריטית החלה עם מינוין של "מטרוניות משטרה". היו

1 אורי אבנרי "משטרת ישראל – האם היא מתאימה לתפקידה" הארץ 1949.5.6.3.

2 אריה שור "האם יש עתיד לשוטרת במשטרת ישראל?" רבעון משטרת ישראל ג(11) 28 (התשי"ט).

3 JULIA LAITE, COMMON PROSTITUTE AND ORDINARY CITIZENS 54-69 (2012).

4 SOPHIA A. VAN WINGERDEN, THE WOMEN'S SUFFRAGE MOVEMENT IN BRITAIN, 1866-1928 (1999).

אלה אזרחיות, לרוב נשותיהם של שוטרים או בנותיהם, אשר התגוררו עימם בתחנות המשטרה. גיוסן נועד לא רק לצורך מילוי עבודת המשטרה כי אם גם לצורך הגנה על הנורמה החברתית שלפיה לא ראוי שאישה תימצא ביחידות עם גבר שאיננו אביה, אחיה או בעלה. המטרוניות ערכו חיפושים על גופן של נשים, שמרו על עצורות וטיפלו בילדים שהגיעו בנסיבות שונות לתחנת המשטרה. בנוסף, הן ביצעו בתחנה תפקידים מגדריים נשיים מובהקים ובעיקר ניקיון ובישול. עם זאת, לא הוענקו להן סמכויות או מדים כמו לשוטרים אחרים, והן עבדו בתחנה בלבד ולא יצאו לרחובות. גם במשטרות אחרות במערב נמצאו עד ראשית המאה העשרים נשים מעטות בלבד, שעסקו בתחומים דומים, תוך מגבלות דומות.⁵

שינויים שחלו במדינות המתועשות מראשית המאה העשרים ואילך, ובעיקר התחזקות התנועה הפמיניסטית ושתי מלחמות עולם, יצרו חלון הזדמנויות עבור נשים בשוק התעסוקה שהוביל בין היתר לגידול במספר השוטרות. במהלך מלחמת העולם הראשונה גויסו מיליוני גברים לחזית ושוק העבודה האזרחי סבל ממחסור עצום בכוח אדם. לפיכך, גיוס נשים למשטרה היה בבחינת הכרח, והוא אפשר, בין היתר, שיטור המיניות של נשים "סוטות".⁶ עם תום המלחמה הוענקה עדיפות להחזרת הגברים למשטרה, בדומה למקומות עבודה אחרים "גבריים" באופיים. זאת, הן בשל תפיסות מגדריות בנוגע למהות תפקיד השיטור, והן מתוך תפיסתם כמפרנסים עיקריים, אך מספרן של השוטרות המשיך לגדול. קצב הגידול אף הואץ במידה ניכרת משפרצה מלחמת העולם השנייה והגברים גויסו למלחמה, ונמשך לאחריה, אם כי עבודתן התמקדה עדיין בנשים וילדים.⁷

המצב בארץ ישראל המנדטורית היה דומה, ורק שתי שוטרות בריטיות שירתו במשטרת המנדט. תפקידן התמצה בפיקוח על המטרוניות שעבדו בתחנות משטרה, או על האסירות בכלא הנשים בבית לחם.⁸ עם פרוץ המרד הערבי, ולנוכח האיסור המפורש שהוטל על גברים לערוך חיפוש על גופה של אישה, אף אם השוטר חשד כי היא מסתירה נשק, או כי מדובר בגבר בתחפושת, הפכה עבודת נשים במשטרה לחיונית. לצורך החיפוש נעזרו

5 לסקירה של תהליכים אלה ראו צפורה שחור-רובין "שיטור ומגדר: כניסתן של נשים למשטרת ישראל 1948-1981" קתדרה 164, 139, 143-146 (2017).

6 לצד ניסיונות אכיפת ערכי המוסר על הנשים, נועד שיטור זה גם להגן על חיילים מפני מחלות מין. ראו Philippa Levin "Walking the streets in a Way no Decent Woman Should": Women Police in World War I, 66(1) THE JOURNAL OF MODERN HISTORY 34 (1994).

7 לדיון בתהליכי גיוסן של נשים למשטרה, ראו Kerry Segrave, *Policewomen: A History* וראו *Women Police in a Changing Society: Back Door to Equality* (2016).

8 נעמה טייטלבוים-קריא "הסיפורים שמאחורי הסורגים: סיפורן של אסירות ועצירות המחותרת בכלא בית לחם" מחקרי ארץ יהודה (5) (בדפוס).

השוטרים בעיקר בנשים ערביות.⁹ מלחמת העולם השנייה הובילה לגיוס נשים נוספות לתפקיד נוטרות, ביניהן נשים יהודיות מעטות. אלה מילאו למעשה תפקידי מטרוניות, והשגיהו על נשים וילדים מבין הטמפלרים הגרמנים, שהפכו עם פרוץ המלחמה לנתיני אויב.¹⁰

במקביל, אלפי נשים יהודיות נטלו חלק פעיל במאבק הלאומי בתקופת המנדט, עובדה שהובילה ליצירתו של מיתוס בדבר שוויון מגדרי. הן שירתו בכוחות המגן¹¹ למן ארגון השומר,¹² המשך בניל"י,¹³ במחתרות בתקופה המנדט – בהגנה,¹⁴ באצ"ל¹⁵ ובלח"י, ואף אומנו להגנה ביישובים וללחימה בפלמ"ח¹⁶ והתגייסו לצבא הבריטי.¹⁷ לכל אלה נוספו מורשת הצנחניות במלחמת העולם השנייה,¹⁸ וניצולות שואה שפעלו עם הפרטיזנים או נאבקו בנאצים בדרכים אחרות.¹⁹ המיתוס התעצם לנוכח שותפות נשים במלחמת העצמאות, ונפילת נשים בקרבות ובשבי האויב.²⁰ אולם גם בכל הנוגע לזירה הביטחונית, דובר במיתוס של שוויון מגדרי יותר מאשר בשיקוף של מציאות שוויונית.

הזירה הביטחונית נחשבה מקדמת דנא למעוז גברי שנשען על דימויים סטריאוטיפיים והנחות דיכוטומיות של נשיות וגבריות. הלוחם נדרש לתכונות שנתפסו גבריות, והיה עליו להגן על העורף שזוהה כמקומן המובהק של הנשים, בעוד נשים, ככל שהשתלבו בזירה הביטחונית, מילאו תפקידים שנתפסו כמתאימים להן, ולרוב הסתכמו בתמיכה

9 שלומי שטרית "הילכו השתיים יחדיו? סיפורן של השוטרות בישראל" (הרצאה, בית מורשת משטרת ישראל 2021).

10 רבקה ספירו השוטרת הראשונה בתקופת המנדט (התשמ"ז).

11 ראו כרך י של כתב העת **עלי זית וחרב** (ניר מן עורך 2010) שהוקדש לנושא "אשת חיל עבריינה: עיונים בשירות נשים מהיישוב העברי במערכת הביטחון".

12 סמדר סיני **השומרות שלא שמרו: נשים ומגדר ב"השומר" ובקיבוץ – כפר גלעדי, 1907-1939** (2013).

13 ביילי מלמן "אגדת שרה, מיגדור, זיכרון וארצישראליות 1917-1990" **ציון** סה 343 (2000).

14 דגנית בונידודי **נשים ומגדר בארגון ההגנה בין השנים 1920-1948** (עבודה גמר לקראת קבלת התואר "מוסמך", אוניברסיטת בראילן 2004).

15 נעמה טייטלבוים קריא **מנהיגה משורות האופוזיציה: דיוקנה המנהיגותי של מפקדת באצ"ל וחברת הכנסת אסתר רוזיאל-נאור** (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור", אוניברסיטת בראילן 2019).

16 מאיר חזן **מהפכת הענוות: אישה ורובה בארץ ישראל 1907-1945** (2015); עפרה אלעד "כל בחור טוב לנשק – בחורה, על המשמר!" **פלמ"ח – שתי שיבולים וחרב 211** (יחיעם ויץ עורך 2000).

17 ענת גרנית-הכהן **אישה עבריינה אל הדגל: נשות היישוב בשירות הכוחות הבריטיים במלחמת העולם השנייה** (2011).

18 ג'ודי תיודור-באומל **גיבורים למופת: צנחני היישוב במלחמת העולם השנייה והזיכרון הקולקטיבי הישראלי** (2004); רותי גליק **אסורה בארץ חדשה: סיפורה של המהגרת חנה סנש** (2013).

19 שרון גבע **אל האחות הלא ידועה: גיבורות השורה בחברה הישראלית 1922-94** (2010).

20 ניר מן "זהרה לביטוב – גיבורת מופת או מיתוס?" **קתדרה** 118, 145 (2006); Lilach Rosenberg; *Friedman, Captivity and Gender: The Experience of Female Prisoners of War During Israel's War of Independence* 22 **NASHIM** 64 (2018).

בגברים הלוחמים, כגון בתחומי הקשר והעזרה הראשונה.²¹ הדרה זו נבעה בעיקר בשל חשש מפילתן של נשים בשבי – מה שנתפס כפוגע לא רק בהן כי אם גם בלאום. זאת לאור ההתייחסות לאישה כאל סמל לאומי, שיש לשמור על כבודו, ובמידה לא מבוטלת לנוכח ייעודן העיקרי של הנשים בחברה לאומית – הבאת חיים לעולם ולא נטילתם, קרי אימהותן.²²

שוליות זו אפיינה את מעמדן של נשים בישראל בתקופת המנדט ולאחר הקמת המדינה, ונבעה משימורן של תפיסות מגדריות מקובלות גם בחברה שחקקה על דגלה את המהפכנות והמחויבות לשוויון, כמו גם מעמדתן האמביוולנטית של הנשים עצמן בנושא זה. לעיתים הפנימו את התפיסות המגדריות המסורתיות, או ראו את תרומתן לחברה הלאומית דווקא בתפקודן המסורתי בכלל ובאימהותן בפרט.²³ כך, על אף קיומו של המיתוס בדבר שוויון מגדרי בחברה הישראלית שכלל גם את המרחב הביטחוני, עם הקמת המדינה המשיך הפער בין השוויון המוצהר לבין יישומו בפועל לתת את אותותיו. אומנם, לא פעם, בהרצאותיו בשנות החמישים העלה בן-גוריון על נס דמויות תנ"כיות נשיות שהיו מעורבות בפעילות צבאית כגון דבורה, מרים, יעל או יהודית,²⁴ וחובת גיוסן של נשים לצה"ל עוגנה בחוק (למעט נשים נשואות, אימהות או דתיות), ותרמה בתוך כך למיתוס שוויון של נשים בישראל. עם זאת, המעמד שהוקצה להן היה כחיל עזר, בעוד שירות בתפקידי לחימה התאפשר עד לשנות התשעים לגברים בלבד.²⁵

הקמת צה"ל, שלכאורה בישרה בשורה מהפכנית בגזרה המגדרית לנוכח חובת הגיוס שהוטלה על נשים וגברים כאחד, העצימה למעשה את אי-השוויון בשל ההבדלים

21 Lilach Rosenberg-Friedman, *The Religious Women Fighters in Israel's War of Independence: A New Gender Perception or a Passing Episode?* 6 NASHIM 119 (2003).

22 אורנה ששון-לוי "חתרנות בתוך דיכוי: כינון זהות מגדרית של חיילות בתפקידים גבריים" **התשמע קולי? ייצוגים של נשים בחברה הישראלית** 277 (יעל עצמון עורכת 2001). NIRA YUVAL-DAVIS, *GENDER AND NATION* 626 (1997); GEORGE L. MOSSE, *NATIONALISM AND SEXUALITY: RESPECTABILITY AND ABNORMAL SEXUALITY IN MODERN EUROPE* 18 (1985).

23 עם זאת, גם בתקופת המנדט ובשנות החמישים פעלו נשים בניסיון לקדם את זכויותיהן בהקשרים שונים. ראו למשל ביילי מלמן "מן השוליים אל ההיסטוריה של היישוב: מיגדר וארץ ישראליות (1890-1920)" **ציון** סב 243 (1997); מרגלית שילה **המאבק על הקול: נשות היישוב וזכות הבחירה 1917-2016** (2013); תמי קמינסקי **בדרך: נשות עין חרוד 1921-1948**, (2019); יעל ברוידא "מעורבותם של ארגוני הנשים בחקיקת חוק יחסי ממון בין בני זוג בשנים 1948-1973: המאבק שנשכח" **משפט וממשל** טו 27 (התשע"ג); אורית רוזין "נשים קולטות נשים: תפקידן של נשים ותיקות בקליטת העליה הגדולה בשנות החמישים, היסטוריה ותיאוריה" **חברה וכלכלה בישראל: מבט היסטורי ועכשווי** כרך ב 645 (אבי בראלי, דניאל גוטוויין וטוביה פרילינג עורכים 2005); מרגלית שילה וגדעון כ"ץ "מבוא: חברה כמעצבת מגדר, מגדר כמעצב חברה" **עיונים בתקומת ישראל: מגדר בישראל** 1 (מרגלית שילה וגדעון כ"ץ עורכים 2011); דבורה ברנשטיין **אישה בארץ ישראל: השאיפה לשוויון בתקופת היישוב** (1987); חזן, לעיל ה"ש 16, בעמ' 263-264.

24 לאזכורים של דמויות אלה בדבריו ראו חזן, שם, בעמ' 265-266.

25 אורנה ששון-לוי **זהויות במדים: גבריות ונשיות בצבא הישראלי 44-45** (התשס"ו).

המגדריים באופי השירות הצבאי (נשים הודרו מתפקידי לחימה), בהיקפו (משך שירותן של נשים היה קצר יותר משל גברים), ובשל ההיררכיה הפיקודית שלפיה רוב המפקדים, ובמיוחד הניצבים בראש הפירמידה היו גברים. הסמן המשמעותי ביותר של השוויון המגדרי, השירות הצבאי, הבליט אפוא את הפער בין המינים, ואף אשרר את עליונות הגבר על האישה.²⁶

אולם בד בבד ההשתתפות במפעל הלאומי היוותה מנוף להעצמה נשית בהיותה חלון הזדמנויות לתפקוד חדש ולעיצובה של זהות חדשה. נשים שנקטו בדפוסי עשייה מסורתיים לצד נשים מקצועיות (רופאות, אדריכליות, מורות ועוד), פעלו במרחב הציבורי. אלה גם אלה הצהירו על תרומתן לבניין הלאום כתכלית עבודתן. אולם מדעת ושלא מדעת הן אתגרו את השליטה הפטריארכלית במרחב הציבורי.²⁷ כך, גם השתתפות נשים בכוחות המגן שנבעה מאילוץ והייתה זמנית, יצרה אפשרות להתרשם מיכולותיהן של נשים, והצביעה על האופקים שאליהם הן יכולות להגיע.

על רקע מורכב זה יש להבין את מעמדן של נשים במשטרת ישראל בשנותיה הראשונות וכן את התמורות שהתחוללו במעמדן ובתפקודן לאורך השנים ומשמעויותיהן החברתיות; נושא שהיה ועודנו חלק בלתי־נפרד מהמרחב הביטחוני, אולם עם זאת זכה רק למעט מחקרים על אודותיו. משטרת ישראל פרסמה כבר ביוני 1948 מודעות שקראו לנשים להתגייס לארגון: רווקות, שגובהן 165 ס"מ ומעלה, בעלות השכלה עממית הדוברות עברית על בוריה. הן נועדו למלא תפקידים שונים, לא כאלה שהצטמצמו לעבודה מול נשים דווקא, בהם הדרכה בתקשורת אלחוטית וכיוון תנועה. עם זאת, הניסיונות שנעשו לגיוס ייעודי של נשים למשטרה לא נבעו מחתירה לשוויון מגדרי, כי אם נסמכו על תפיסה תועלתנית, שביקשה להרחיב את מספר המועמדים לשירות, ולאפשר לגברים לעסוק בתפקידים מבצעים תוך הותרת התפקידים המשרדיים בידי נשים. שרון גבע²⁸ וצפורה שחורי־רובין²⁹ הצביעו במחקריהן על פרקטיקות של הפליה והדרה שהתבססו על תפיסות מגדריות ועיצבו את היחס כלפי השוטרות בתקופה זו. שאלותיהם של אורי אבנרי ושל אריה שור, שהוזכרו לעיל, היוו חלק מתפיסה מפלה ומדירה כלפיהן.

מחקריהן של גבע ושל שחורי־רובין התמקדו בעשורים הראשונים, ובמקומן של נשים במשטרה בלבד. הם חושפים היבטים חשובים של הנושא, אך הקשרים מגדריים רחבים יותר הקשורים לעבודת המשטרה נותרו עד היום בבחינת קרקע לא חרושה. לחשיפתם ולניתוחם יש חשיבות רבה, לשם הבנת הליכי שינוי חברתיים־היסטוריים,

26 שם, בעמ' 24.

27 מרגלית שילה נשים בונות אומה: הפרופסינוליות העבריות, 1918-1948 (2020).

28 שרון גבע "שחרור בתנאים מגבילים: נשים במשטרת ישראל 1948-1958" משטרה והיסטוריה 1, 89 (2019).

29 שחורי־רובין, לעיל ה"ש 5.

מבני כוח המייצרים ומשעתקים את אי־השוויון המגדרי, ומספקים הצדקות לקיומו. כל אלה עשויים להניב תובנות ופרספקטיבה להבנת המציאות העכשווית, כפי שעולה מחקר נשים ומגדר בעשורים האחרונים.³⁰

לניתוח ההיסטורי המגדרי שהתפתח בשלהי המאה הקודמת,³¹ היתוספו שתי הוספות חשובות: ראשית, הצורך לבחון לצידו רכיבים נוספים ובעיקר מוצא, מין, דת, ומעמד חברתי, אזרחי וכלכלי. במאמרה משנת 1989 הצביעה הסוציולוגית הפמיניסטית קימברלי קרנשו, על חשיבות הדיון המשולב בצירי דיכוי שונים, בשל העובדה שהמפגש ביניהם יוצר מערכת מורכבת של הפליה המעצימה את הפגיעה שמאפשר כל ציר דיכוי באופן נפרד.³² שנית, נטען כי הניתוח המגדרי אומץ בהתלהבות רבה על ידי כותבות פמיניסטיות בעיקר לצורך ניתוח נשים ונשיות, בעוד המחקר על גברים וגבריות התפתח במידה מועטה בהרבה, תוך המעטה בחשיבותם ובשוני הקיים בין קטגוריות שונות שלהם.³³ המאמרים המופיעים בגיליון זה של כתב העת ממחישים במידה רבה טענה זו, שכן הם מתמקדים בהקשרים שונים של נשים ונשיות: אף שהקול הקורא שפורסם ביקש ליצור דיון נרחב בסוגיית המגדר – גברים וגבריות נעדרים ממנו כמעט כליל. אולם יש לזכור שבבסיס המחקר המגדרי הייתה חשיפת היסטוריה של נשים, והשמעת קולן שנעדר במשך דורות מהכתובה ההיסטורית. יש לראות אפוא בגיליון הנוכחי תשתית חיונית לקראת מחקרים עתידיים שירחיבו את הדיון בסוגיות נוספות בהקשר זה.

מאמרו של שלומי שטרית, הפותח את הגיליון, עוסק בפתיחת שערי מג"ב לגיוס נשים, משנת 1995 ואילך. מתוך היות מג"ב כוח פְּרָה־מיליטריסטי בעל דימוי גברי, מסורתית וכוחני, אשר לשורותיו התגייסו בעיקר חיילים מן הפריפריה החברתית והגיאוגרפית של ישראל, מתמיהה היא לכאורה העובדה שדווקא מג"ב היה החלוץ בתהליך גיוסן והכשרתן של נשים לתפקידי לחימה. הדבר בולט במיוחד לנוכח ההקשר התקופתי הרחב יותר שבו אלס מילר עדיין נאבקה בג"ץ על זכותה להשתתף בקורס טיס, ותפקידי הלחימה בצה"ל ובמשטרה, רובם ככולם, היו סגורים דה־פקטו בפני נשים. הניסיון נחל הצלחה: נשים רבות השתלבו מאז בתפקידים שונים בחיל, ומבלי שהדבר יפגע ביוקרתו,

30 ביילי מלמן "שוליים ומרכז: היסטוריה של נשים והיסטוריה של מגדר בישראל" ציון עד 245-266 (2009); מרגלית שילה "נשים, מגדר ותולדות היישוב היהודי בארץ ישראל: הישגים ויעדים" קתדרה 150, 121 (2014); סילביה פוגל־ביז'אווי **נשות משתיקה: נשים, קיבוץ ושינוי חברתי [סדרת מגדרים]** (2009).

31 Joan Wallach Scott, *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*, 9 AMERICAN HISTORICAL REVIEW 1053 (1986).

32 Kimberle Crenshaw, *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics* 1 UNIVERSITY OF CHICAGO LEGAL FORUM 139 (1989).

33 לביקורת ברוח זו בישראל ראו דפנה הקר, אלעזר וייס, חגי פורת ואוראל שריקי בן צבי "דבר העורכים" עיוני משפט 491 (2016).

כפי שמתרחש לא פעם עם כניסתן של נשים לתפקידים ביטחוניים או למקומות עבודה הנתפסים כמעוזים גבריים. ההפך הוא הנכון: מג"ב אף הפך בשנים האחרונות לאחת היחידות המבוקשות ביותר בקרב מועמדים לשירות, נשים וגברים כאחד. עם זאת, כפי שמראה שטרית, ההליך טרם הושלם: תקרת הזכוכית הירוקה טרם נופצה, ועד היום לא מונתה אישה לעמוד בראש פלוגה, גדוד או חטיבה.

המאמר השני בגיליון הוא מאמרו של רועי אירני, העוסק בירחון 9-9-9 שפורסם בידי משטרת ישראל בין השנים 1953-1957. הירחון נועד לסייע למשטרה לחנך את הציבור הישראלי לציית לשלטון החוק, ולשפר את תדמיתה. בתוך כך, שימש 9-9-9 במה לשיח בין שוטרים, אזרחים ופיקוד המשטרה, וסיפק מידע על עולם הפשע עבור אזרחים רבים שקראו את תכניו בשקיקה. מאמרו של אירני מתמקד בייצוגי הנשים בירחון – פושעות, קורבנות או שוטרות, מתוך נקודת מבט כפולה, הבוחנת הן את התפיסות הקרימינולוגיות בנות הזמן והן את מעמדן של נשים בחברה הישראלית בתקופת קיומו של הירחון. פריזמה כפולה זו מסייעת לאירני לבחון את עולם הדימויים שבאמצעותו תוארו הנשים בירחון בדרכים שונות, על פי ההקשר: מאימות, מפתות, ראויות לחמלה, ונשים עצמאיות השולטות במהלך חייהן. בתוך כך תורם המאמר נדבך חשוב להבנת תפקידה של המשטרה בעיצוב, אشرור וחתירה תחת תפיסות מגדריות הנוגעות לנשים הקשורות לפשע בישראל של שנות החמישים.

שני מאמרים נוספים בגיליון עוסקים בניתוח מגדרי של פעולות המשטרה באכיפת חוק הממוקמת בקווי התפר שבין פשיעת נשים לקורבנות. מאמרו של יוסף אוחיון עוסק בכניסתה של פלוגת מג"ב לתל אביב בספטמבר 1972, במטרה לצמצם את ממדי הפשיעה הגואה, ובתוך כך להיאבק גם בזנות, שהפכה לבעיה המזוהה, אולי יותר מכול, עם מה שנתפס כניווה המוסרי של העיר. המאמר מתמקד בנקודת המפגש בין שני תהליכי שינוי: מג"ב, יחידה צבאית למחצה, שעסקה עד אז בעיקר בהגנת הגבולות ובשיטור השטחים המוחזקים, עברה עתה אל שטח עירוני, שבו נדרשה לעבוד בעיקר מול אוכלוסייה אזרחית. במקביל, הזנות, שבשנות השישים התקיימה לרוב בדירות מגורים, עברה אף היא תהליכי שינוי בעקבות תקדים שנפסק בבית המשפט העליון, שקבע כי עיסוק בזנות בדירת מגורים פירושו ניהול בית בושת, עבירה שדינה חמש שנות מאסר. בעקבות פסק הדין השתנו תבניות הזנות, ורבות מן הנשים החלו לעסוק בה בחצרות בתי מגורים ובגינות, עובדה שעוררה דאגה, שלעיתים גבלה בפאניקה מוסרית, בקרב התושבים. הדאגה אך גברה משום שחלק מהלקוחות היו פלסטינים ואזרחים ערבים. פעילות זו של מג"ב נמשכה כשנה, עד לפרוץ מלחמת יום הכיפורים באוקטובר 1973. נקודת המפגש בין שוטרי מג"ב לבין הנשים שעסקו בזנות – גורמיה ומאפייניה, הן הסוגיות העומדות במוקד המאמר. המאמר הרביעי, של נעמי לבנקרון, מציג את כפל פניה המגדריים של המתת תינוקות בידי אימהותיהם: הן ביחס לגורמים לביצוע העבירה, והן – ובעיקר – ביחס לדרך שבה

נערכו חקירות המשטרה בניסיון לאתרן ולאסוף ראיות נגדן. המאמר בוחן עבירה זו באמצעות ניתוח רכיבי חקירות המשטרה שנערכו בעקבות מקרי הרצח. על אף המעמד החשוב שהוענק לילודה בישראל בשנותיה הראשונות ועל אף חומרת העבירה, גם כאן, שופטים ואזרחים כאחד גילו חמלה כלפי האימהות, מתוך הבנת הרקע לביצוע העבירה. לעומת זאת, המשטרה, שומרת הסף של ההליך הפלילי, התייחסה לעבירה בצורה שונה בתכלית: היא ניהלה חקירות בצורה דקדקנית ומקיפה בניסיון לאיתור הנאשמות, תוך חקירת מספר רב של עדים ואיסוף ראיות. בתוך כך, השתמשה המשטרה בכלים מדעיים, לרבות תוצאות נתיחה שלאחר המוות או חוות דעת פסיכיאטריות, אך נמנעה מלהתייחס לגורמים החברתיים שהובילו אותן לביצוע העבירה, ולעבירות פליליות שהחשודות היו לעתים קורבן להן, כגון אונס או איום על חייהן.

הניתוח המגדרי מאפשר התבוננות ביקורתית לא רק באירועי העבר, אלא גם בהתנהלות המשטרה בהווה. שוטרות מהוות כיום כרבע מכוח האדם במשטרה. מספרן עולה בהתמדה ובקצב מהיר יותר מזה של שוטרים גברים,³⁴ והן שולבו גם בתפקידי לחימה עוד בטרם החל התהליך המקביל בצה"ל.³⁵ כיום (2021) שלוש נשים חברות בסגל הפיקוד הכללי של המשטרה (ספ"כ), ונשים נוספות ממלאות תפקידי פיקוד וניהול בכירים בארגון. עם זאת, תקרת הזכוכית הכחולה טרם נופצה לגמרי, ושיעורן של נשים בתפקידים בכירים בתחומי הליבה של העשייה המשטרתית עדיין נמוך יחסית.³⁶ מינויה של יועצת למעמד האישה במשטרה (יוה"ל") בשנת 2014, והקמת היחידה לשוויון מגדרי ומגוון תרבותי באוגוסט 2019,³⁷ נועדו לתת מענה לבעיות מורכבות אלה ואחרות. המאמרים בקובץ מאירים את המאפיינים האלה ואת התהליכים שהובילו אליהם ומצביעים על היעדים העתידיים. הם גם בבחינת מתאבן לקראת עריכת מחקרים נוספים שיתמקדו בהיבטים מגדריים במשטרה, למשל על הדרך שבה השפיעה ומשפיעה העבודה

34 בעשור האחרון היה הגידול במספר הנשים במשטרה מהיר יותר ממספר הגברים, מספרן בתקופה זו גדל ב-54%, בעוד מספר הגברים גדל בתקופה המקבילה ב-8% בלבד. לנתונים מפורטים ראו באתר המשטרה, בקישור <https://www.police.gov.il/graphskifout.aspx?mid=67>. עם זאת, בקרב המתנדבים הפערים נותרו משמעותיים: נכון לשנת 2020 משרתים במשטרה 25,070 מתנדבים, מתוכם, רק 15% נשים. **משטרת ישראל: השנתון הסטטיסטי 2020**, 108 (2021).

35 ראו בגיליון זה את מאמרו של שלומי שטרית "פורצות מחסומים: שילוב לוחמות במשמר הגבול, 1995-1998" **משטרה והיסטוריה** 3, 19 (2021).

36 טל גוטפריד-עוז ועוזי ששון "מגדר ואמון הציבור במשטרת ישראל" **העיקר במחקר** 175 (2019); טל גוטפריד-עוז ועוזי ששון "שילוב נשים במשטרת ישראל" **העיקר במחקר** 193 (2019).

37 כיום חטיבת הקהילות, הכפופה למפקח הכללי.

במשטרה על תפקידי המגדר של המשרתים בה בתא המשפחתי;³⁸ על המשטרה כבבואה לתהליכי שינוי ולתמורות חברתיות³⁹ ועוד. הללו ואחרים טמונים בחיק העתיד וממתנינים לכתובתם.

אנו מודות לוועדה האקדמית המלווה, לשופטות ולשופטי המאמרים, לצוות בית המורשת ולעורכת הלשונית על עזרתם הרבה בהבאת גיליון זה של כתב העת לדפוס. אנו מקוות שיהיה בו כדי לתרום להתפתחותו של מחקר היסטורי נוסף על היבטים מגדריים בעבודת המשטרה, וכי תמצאו עניין בקריאתו.

38 מיכל פרנקל, דפנה הקר ויעל ברוידא "משפחות עובדות במשפט הישראלי: בין נאו־ליברליזם לזכויות אדם" עיונים בתקומת ישראל: מגדר בישראל 682, 706 (מרגלית שילה וגדעון כ"ץ עורכים (2011); ע"ב (ב"ש) 1277/01 אלכסנדר מוסקלנקו נ' משטרת ישראל (נבו 24.3.2002); בג"ץ 5235/01 טננבאום נגד המפקח הכללי (נבו 10.2.2002).

39 צילי פז "שינויים בחצר האחורית – כניסת אלמנטים טיפוליים לעבודת המשטרה והמקרה המיוחד של עבירות מין" משפט חברה ותרבות ד: משפט ומשטרה 333 (נעמי לבנקרון ותמר קריכלי־כץ עורכות (2021); הדר דנציג־רוזנברג וענת פלג "Post ופוסט־טראומה: תהליכי עיבוד הרגשות של נפגעות תקיפה מינית בהליך הפלילי ובפייסבוק" משפט חברה ותרבות ג: משפט ורגשות 343 (אורית רוזין ויורם שחר עורכים 2020).